
УДК 303.823:378

Маріан БИРКА

доктор педагогічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу цифрової трансформації НАПН України,
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна
професор кафедри диференційних рівнянь
Чернівецький національний університет імені Юлія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
ORCID ID 0000-0002-2891-0044
marian.byrka@gmail.com

Лілія ЛУПАРЕНКО

кандидатка педагогічних наук,
завідувачка відділу цифрової трансформації НАПН України,
Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна
ORCID ID 0000-0002-4500-3155
lisoln1@gmail.com

**СУТНІСТЬ, ВЛАСТИВОСТІ
ТА МЕТОДИ ВИЗНАЧЕННЯ КОНСТРУКТУ
“ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ”
У ВИКОРИСТАННІ ВЕБОРІЄНТОВАНИХ
ЕНЦИКЛОПЕДІЙ**

У статті наведено теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних умов процесу використання веборієнтованих енциклопедій, зокрема “Української електронної енциклопедії освіти”, розроблення якої здійснюється в Інституті цифровізації освіти НАПН Украї-

© Бирка М., Лупаренко Л.

ни. Поняття “організаційно-педагогічні умови” запропоновано розглядати як сукупність спеціально створених обставин досліджуваного процесу (досліджуваної готовності / компетентності), що забезпечують управління цим процесом (феноменом), як певної системи, що відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, спрямованої на досягнення бажаної мети.

Належним теоретичним підґрунтям досліджуваного педагогічного конструкту може слугувати психологічна теорія соціальної поведінки американського психолога Б. Скіннера, в основі якої лежить ідея, що поведінка людини може бути модифікована (змінена) за допомогою стимулу (серії стимулів), який слідує за бажаною поведінкою та підвищує імовірність її повтору надалі.

Автори проаналізували концепти “умова”, “педагогічна умова”, “організація” та уточнили їхні дефініції. Для визначення сукупності організаційно-педагогічних умов у контексті конкретного педагогічного дослідження пропонується поєднання таких методів, як аналіз літературних джерел та експертне оцінювання ранжуванням. Встановлено, що основними властивостями цього конструкту є кількість, необхідність і достатність умов, а також їх поділ на внутрішні та зовнішні.

Узагальнення вітчизняного досвіду проектування і використання веборієнтованих енциклопедій дозволило визначити сукупність 17 необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов цього процесу. Зокрема, 13 зовнішніх, що стосуються проектування “Української електронної енциклопедії освіти”, і 4 внутрішніх, що сприяють використанню цієї інтернет-платформи користувачами у науково-педагогічній діяльності.

Ключові слова: умова; педагогічна умова; організація; організаційно-педагогічні умови; веборієнтовані енциклопедії.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. З метою формування, систематизації, уніфікації й підтримування в актуальному стані поняттєво-термінологічного апарату педагогіки і психології в Інституті цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України (ІЦО НАПН України) (<https://iitlt.gov.ua>) протягом 2021–2023 років здійснюється роз-

роблення інформаційної аналітично-пошукової довідкової системи “Українська електронна енциклопедія освіти”. Веборієнтовані енциклопедії є необмеженими в обсягах та за видами презентованої інформації, передбачають наявність гіперпосилань як зовнішніх, так і внутрішніх, містять мультимедійний контент (віртуальні музеї, 3D-тури, аудіокниги), фотогалереї та іконографічні матеріали (фотодокументи, ілюстрації), відеоматеріали (документальні та і документально-постановочні фільми), біографічні документи листування, уможливають інтеграцію із соціальними мережами і календарем, підтримують стрічки новин, коментування і обговорення статей та дозволяють актуалізувати застарілий контент. Впровадження цього інформаційного ресурсу забезпечить користувачів релевантними і актуальними відомостями в галузі освіти, а тому потребує визначення організаційно-педагогічних умов його використання.

Розгляд конструкту “організаційно-педагогічні умови” є одним з основних завдань, а іноді й предметом, наукових досліджень у галузі “01. Освіта/педагогіка” за спеціальностями “011. Освітні, педагогічні науки” та “014. Середня освіта (за предметними спеціальностями)”. Створення такого роду умов дозволяє удосконалити певний педагогічний процес (феномен) або сприяє ефективному формуванню (розвитку) досліджуваної готовності (компетентності). Аналізуючи масив наукових праць останніх років із цього питання, доходимо висновку, що дослідникам часто не вдається раціонально визначити їхню ефективну сукупність. Такий стан зумовлений не лише недостатнім урахуванням теоретико-методологічних засад формування (розвитку) досліджуваної готовності (компетентності), зокрема основних підходів, принципів, теоретичних основ, методичних аспектів та ін., а й нерозумінням пошукувачами сутності цього педагогічного конструкту.

У контексті викладеного вище особливого значення набуває належне теоретичне обґрунтування поняття “організаційно-педагогічні умови”, що передбачає дефініцію його сутності, основних властивостей і методів визначення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположні засади концепту “педагогічні умови” та конструкту “організаційно-пе-

дагогічні умови” розглядаються практично у більшості досліджень у галузі наук про освіту, однак завжди з акцентом на об’єкт і предмет конкретної наукової розвідки. У сучасній педагогічній теорії наявні й окремі спеціалізовані публікації, предметом яких стали сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу (О. Єжова) [1], методологічні засади поняття “педагогічні умови” (А. Литвин) [2], (А. Литвин, О. Мацейко) [3], педагогічні умови у структурі наукового знання (Є. Хриков) [4], сучасні підходи до розуміння поняття “педагогічні умови” (Т. Шмоніна, І. Глухов) [5] та ін. Загалом ж можна впевнено стверджувати, що теоретичне обґрунтування педагогічного конструкту “організаційно-педагогічні умови” здійснюється ситуативно та епізодично, що й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті полягає у розгляді сутності педагогічного конструкту “організаційно-педагогічні умови”, його основних властивостей і методів визначення та застосуванні цих теоретичних засад на частковому прикладі використання веборієнтованих енциклопедій у науково-педагогічній діяльності.

Досягнення окресленої мети потребує виконання таких основних завдань:

- 1) детермінувати, яка психологічна теорія породила необхідність визначення педагогічних (організаційно-педагогічних) умов під час виконання досліджень у галузі наук про освіту;
- 2) розкрити структурно-понятійний апарат педагогічного конструкту “організаційно-педагогічні умови”;
- 3) охарактеризувати його основні властивості;
- 4) висвітлити методи визначення сукупності організаційно-педагогічних умов у контексті конкретного наукового дослідження;
- 5) визначити сукупність необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов використання веборієнтованих енциклопедій у науково-педагогічній діяльності.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стверджувати однозначно, яка теорія породила практику визначення педагогічних (організаційно-педагогічних) умов під час педаго-

гічних досліджень, нині достеменно неможливо. У більшості вітчизняних наукових праць радянського часу вказано, що вона базується на вченні про соціальну сутність особистості і ролі діяльності в її формуванні, що детерміноване марксистсько-ленінською ідеологією. Аналіз же зарубіжних джерел з психології, зокрема книги Т. Батлера-Боудона “Хто ми, як ми думаємо, що ми робимо: розуміння та натхнення з 50 ключових книг” [6], дало змогу виявити зв’язок досліджуваного педагогічного конструкту з психологічною теорією Б. Скіннера. Це вчення акцентує на потужній формувальній силі, яку має оточення середовище на особистість [7], а саме розглядає поведінку людини у контексті навколишнього середовища і стимулів, яке воно генерує. Психолог вважав, що поведінка людини може бути модифікована (змінена) за допомогою стимулу (серії стимулів), який слідує за бажаною поведінкою та підвищує імовірність її повтору надалі.

Дослідник розрізняє позитивне підкріплення, що пов’язане з появою приємного стимулу, і негативне, що пов’язане з усуненням неприємного (аверсивного) стимулу [7, с. 15–17]. Такі полярні підкріплення розглядаються у контексті заохочення і покарання, що є класичними інструментами педагогічного та виховного впливу на особистість, яка навчається. Заохочення може бути досягнуто створенням позитивного стимулу або усуненням негативного стимулу, а покарання досягається створенням негативного стимулу або усуненням позитивного стимулу [7, с. 66–69]. Багато науковців-психологів акцентують, що саме позитивне підкріплення (заохочення) краще сприяє формуванню бажаної поведінки [6].

Окреслена психологічна теорія повністю відповідає нашому баченню сутності й особливостей педагогічно-виховного впливу на особистість і може слугувати належним теоретичним підґрунтям досліджуваного педагогічного конструкту. Для більш ґрунтовного його розкриття здійснимо аналіз понять “умова”, “педагогічні умови” й “організація”, а також розглянемо окремі дефініції поняття “організаційно-педагогічні умови”.

“Філософський енциклопедичний словник” (2002) потрактовує поняття “умова” як “філософську категорію, у якій відображаються уні-

версальні відношення речі до тих факторів, завдяки яким вона виникає та існує” [8, с. 482]. Отже, умова виступає певним фактором, що забезпечує виникнення та існування досліджуваного феномена (явища).

Продовження цієї ідеї знаходимо у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (2009), де “умова” визначена як “необхідна обставина, що уможлиблює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь” [9, с. 1506]. Це визначення є досить інформативним, адже акцентує на необхідності певної умови, що надалі спрятиме виникненню та існуванню досліджуваного феномена (явища) або формуванню досліджуваної готовності (компетентності).

Більш детальне тлумачення концепту “умова” у психології подано у “Словнику-довіднику з професійної педагогіки” (2006): “сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що ймовірно впливає на розвиток конкретного психічного явища; до того ж це явище опосередковується активністю особистості, групою людей” [10, с. 193]. У наведеному визначенні наголошено на таких важливих властивостях, як внутрішність і зовнішність умов, імовірність їхнього впливу на досліджуваний феномен, а також необхідність урахування людського фактора.

У контексті нашого дослідження поняття “умова” розумітимемо як спеціально створену обставину (фактор), який імовірно впливає на досліджуваний феномен, забезпечуючи його виникнення та існування. Створені умови можуть бути як внутрішніми, так і зовнішніми, адже опосередковуються діями людей (дослідника та піддослідних). З огляду на вказане, їхню ефективність необхідно завжди перевіряти.

У науках про освіту поняття “умови” деталізується через призму педагогічного процесу та набуває різноаспектного значення, зокрема як “педагогічні умови”. До прикладу, у “Словнику-довіднику з професійної педагогіки” (2006) його визначено як “обставини, від яких залежить і відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей” [10, с. 193]. Це цілком суголосно з поданою вище дефініцією терміна “умова”, однак акцент зміщено на цілісність

і продуктивність педагогічного процесу, що фактично передбачений у будь-якому дослідженні в галузі освіти.

Цікавою є думка А. Литвина, який вважає, що “педагогічні умови” – це “сукупність об’єктивних можливостей, змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, яка відображає основні вимоги до організації діяльності і забезпечує успішне досягнення поставленої мети” [2, с. 28–29]. Така наукова позиція значно розширює перелік і характеристики можливих педагогічних умов, а також наголошує, що вони мають бути об’єктивними і можливими для створення дослідником.

У праці Н. Флегонтової, на основі концептуального аналізу фахових досліджень з проблеми педагогічних умов, виокремлено три їх основні групи:

- 1) інформаційні педагогічні умови (зміст освіти; когнітивний аспект педагогічного процесу);
- 2) технологічні педагогічні умови (сукупність форм, засобів, методів, прийомів, етапів та способів організації освітньо-виховної діяльності);
- 3) особистісні педагогічні умови (поведінка, діяльність, спілкування, особистісні якості суб’єктів освітнього процесу; його психологічні засади) [11].

Подана класифікація хоча і є вагомим внеском у педагогічну теорію, однак володіє досить суттєвим недоліком: не вказано, які з цих груп належать до внутрішніх педагогічних умов, а які – до зовнішніх.

Підсумовуючи, розумітимемо поняття “педагогічні умови” як певну сукупність об’єктивно можливих спеціально створених внутрішніх та зовнішніх обставин (факторів), що забезпечують цілісність і продуктивність досліджуваного педагогічного процесу (певної професійної підготовки). Водночас вони можуть стосуватися змісту, організаційних форм, методів, науково-методичного і матеріального забезпечення педагогічного процесу, а також відображати основні вимоги до організації досліджуваного педагогічного процесу.

Останнє зумовлює необхідність встановлення сутності поняття “організація”. У “Словнику психолого-педагогічних термінів і по-

нять” (2001) подано таку дефініцію: “облаштування, об’єднання, групування, приведення в систему, формування певної структури та її адміністрування” [12, с. 124]. Акцент міститься на двох важливих детермінованих системним підходом аспектах:

1) розгляд досліджуваного процесу (феномена), як певної структури, та об’єднання і групування його складових у певну систему;

2) управління створеною системою.

Зауважимо, що “Енциклопедія освіти” (2008) також пов’язує поняття “організація” з управлінням певним процесом і визначає його як “технологічну функцію” [13, с. 613]. Зі свого боку, “управління” потрактовано як “функцію організованої системи, що забезпечує збереження її певної структури та підтримує режим діяльності, реалізацію програми, мети діяльності” [13, с. 704]. Таке бачення гармоніює із суттю поняття “умови”, адже “організація” має ті ж цілі: підтримку певного режиму діяльності, спрямованої на продуктивне досягнення визначеної мети досліджуваного педагогічного процесу або феномена.

Дещо поглиблює тлумачення поняття “організація”, В. Мельніченко визначаючи його як “внутрішню упорядкованість, узгодженість взаємодії більших або менших частин системи, обумовлених її моделлю; її сутність зумовлена сукупністю процесів, дій, що приводять до утворення й удосконалення взаємодії між складовими частинами та підсистемами” [14]. Така наукова точка зору зосереджує увагу не лише на необхідності розгляду досліджуваного процесу (феномена), як певної системи, а й вказує на її зв’язки і відповідність моделі досліджуваного процесу (феномена), що відбиватиме внутрішню упорядкованість та узгоджену взаємодію між усіма її складовими частинами і підсистемами.

Отже, поняття “організація” розумітимемо так: це сукупність дій, спрямованих на управління досліджуваним процесом (феноменом), як певної системи, що відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, зумовлене авторською моделлю досліджуваного процесу (феномена).

Тлумачення педагогічного конструкту “організаційно-педагогічні умови” досить часто виступає предметом розгляду у дослідженнях вітчизняних науковців. Наприклад, Т. Вдовичин визначає його як “сукупність факторів, що забезпечують регулювання, взаємодію об’єктів і явищ педагогічного процесу для досягнення поставленої мети, вдосконалюють міжособистісні стосунки учасників педагогічного процесу для вирішення конкретних дидактичних завдань, сприяють активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, їхньої самостійності, ініціативності, професійного інтересу” [15]. У поданій дефініції інтегруються всі вище означені концепти (“умова”, “педагогічна умова”, “організація”). Водночас, деталізуються окремі цільові орієнтири створення певних організаційно-педагогічних умов, а саме: активізація навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців, підвищення рівня їхньої самостійності, ініціативність, професійний інтерес та ін.

На думку О. Єжової, такі умови “мають передбачати обставини, що сприяють упорядкованості, узгодженості взаємодії суб’єктів педагогічного процесу та спільно реалізують певну програму або мету, тобто забезпечувати управління певним педагогічним процесом” [1, с. 41]. Ця думка хоча й наголошує на важливості взаємодії суб’єктів педагогічного процесу, однак не додає новизни до сутності конструкту “організаційно-педагогічні умови”.

З огляду на вказане, зазначене поняття будемо розуміти як сукупність спеціально створених обставин досліджуваного процесу (досліджуваної готовності / компетентності), що забезпечують управління цим процесом (феноменом), як певної системи, яка відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, спрямованої на досягнення бажаної мети.

Організаційно-педагогічні умови можуть стосуватися змісту, форм, методів, засобів, науково-методичного і матеріального забезпечення та контролю (моніторингу) результатів досліджуваного педагогічного процесу. Структура, складові частини, підсистеми, а також ієрархія взаємодії між ними зумовлені авторським баченням досліджуваного процесу (феномена), втіленим у вигляді певної моделі.

Аналізуючи дисертаційні роботи у галузі педагогіки, захищені впродовж 2017–2022 років, доходимо висновку, що здобувачі переважно визначають від трьох до п'яти організаційно-педагогічних умов, створення яких, на їх думку, забезпечить ефективність процесу (явища), що вивчають, або формування досліджуваної готовності (компетентності). Зазвичай до таких відносять:

- 1) оновлення змісту досліджуваної підготовки з урахуванням специфіки і спрямованості досліджуваної готовності (компетентності);
- 2) формування позитивного ставлення та мотивації досліджуванних (студентів, майбутніх фахівців, практиків та ін.);
- 3) особливу увагу на практичну підготовку досліджуваної категорії об'єктів в контексті досліджуваної готовності (компетентності).

Зауважимо, що здобувачі вкрай рідко розподіляються організаційно-педагогічні умови на зовнішні та внутрішні.

У контексті питання визначення кількості організаційно-педагогічних умов слушною є думка О. Ліби, яка пропонує кожному таку умову спрямовувати на формування певного компонента досліджуваної готовності (компетентності) [16, с. 83]. Такий підхід надає змогу визначити кількість умов відповідно до структури досліджуваного процесу. Наприклад, якщо досліджувана готовність / компетентність у своїй структурі має п'ять структурних компонентів, то досліднику необхідно виокремити не менше п'яти організаційно-педагогічних умов – по одній умові на кожний структурний компонент.

Не менш важливим аспектом є потреба у визначенні сукупності необхідних і достатніх умов, що детермінують виникнення, існування та розвиток процесу (явища), що вивчають, або формування / розвитку досліджуваної готовності (компетентності).

Умови, що подані кожен раз, коли певне явище (процес) існує, називають необхідними. Перелік таких необхідних умов, з яких неможливо виключити жодної, не зашкодивши тим самим існуванню явища (процесу), є достатніми [17, с. 256–257]. Отже, необхідні і достатні організаційно-педагогічні умови – це комплекс заходів психолого-педагогічного процесу, без реалізації яких мети дослідження взагалі не може бути досягнуто.

Винятково важливим є розуміння того факту, що організаційно-педагогічні умови, окрім необхідних і достатніх, бувають внутрішніми або зовнішніми. Наприклад, у роботі Є. Хрикова [4] визначено:

зовнішні умови – це позитивні відносини викладача і студента, об'єктивність оцінки навчального процесу, місце навчання, приміщення, клімат та ін.;

внутрішні умови – особистісні характеристики студентів: стан здоров'я, характер, знання, досвід, уміння, навички, мотивація та ін.

Науковці Т. Шмоніна та І. Глухов наголошують, що зовнішні умови є об'єктивними умовами реалізації досліджуваної підготовки, а внутрішні умови виступають як суб'єктивні фактори, що мають значний вплив на формування досліджуваної готовності (компетентності). Водночас до об'єктивних умов науковці відносять раціональне використання засобів і форм навчання та самонавчання, а до суб'єктивних умов – знання, уміння, навички, психічні стани та особистісні якості того, хто навчається [5].

Отже, можемо резюмувати: як зовнішні умови, що належать до середовища, що оточує студента (того, хто навчається), так і внутрішні умови, що діють всередині особистості, суттєво впливають і забезпечують формування досліджуваної готовності (компетентності). Зовнішні умови можна розглядати як об'єктивні, а внутрішні умови – як суб'єктивні.

Аналіз досліджень у галузі наук про освіту надав можливість виявити два найбільш застосовуваних методи визначення сукупності організаційно-педагогічних умов.

Аналіз наукових джерел, у процесі якого науковці формують власне бачення структури і змісту концепту “організаційно-педагогічні умови” у контексті власного наукового пошуку;

Опитування експертів (або експертна оцінка). У ролі експертів можуть виступати викладачі або науково-педагогічні працівники, які здійснюють професійну підготовку за досліджуваним напрямом, а також фахівці із суміжних областей, що надає змогу отримати різнобічну інформацію про об'єкт дослідження. Метою опитування експертів є отримання їхнього судження про властивості об'єкта в кількісній

формі (Б. Грабовецький) [18]. Наприклад, експертам пропонується вказати найбільш доцільні, на їхню думку, організаційно-педагогічні умови для забезпечення ефективності досліджуваної підготовки ранжуванням. Так, здобувач отримує не лише певний перелік організаційно-педагогічних умов, а і їхній рейтинг за важливістю та впливом на досліджувану готовність / компетентність.

Для визначення переліку організаційно-педагогічних умов досить ефективним вбачається поєднання обох методів: спочатку проведення аналізу наукової літератури з проблеми дослідження, що дасть змогу сформулювати широкий перелік потенційно важливих умов; а далі – оцінювання такого переліку експертами ранжуванням.

Яскравим прикладом, що ілюструє застосування вказаних вище теоретичних засад на практиці, є визначення сукупності необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов використання веборієнтованих енциклопедій у науково-педагогічній діяльності. Для досягнення цієї мети насамперед було здійснено аналіз наукових джерел, спрямованих на висвітлення традицій і сучасних концептів, історії творення і тенденцій розвитку енциклопедичної справи, сучасної типології, функцій, методичних й організаційних засад створення українських енциклопедій, особливостей моделювання та розроблення електронних енциклопедичних видань, а також програмних і функціональних особливостей цього процесу, що стали підґрунтям наших попередніх публікацій [19], [20], [21], [22].

Узагальнення вітчизняного досвіду дозволило визначити сукупність необхідних і достатніх організаційно-педагогічних умов проектування та використання веборієнтованих енциклопедій у науково-педагогічній діяльності.

Зовнішні організаційно-педагогічні умови:

1) добір оптимальної програмної платформи для розгортання енциклопедії, що задовольнятиме ресурси наукової установи та вимоги до використання в науково-педагогічній діяльності;

2) визначення вимог до візуального оформлення вебсторінок, проектування загальної архітектури інтернет-платформи, визначення основних компонентів ресурсу та операцій, вимог до надійності і без-

пеки, передбачуваних функціональних особливостей “Української електронної енциклопедії освіти” та системи навігації;

3) налаштування платформи MediaWiki відповідно до визначених вимог та підключення функціональних модулів, зокрема Semantic MediaWiki, створення системи категорій та вікі-шаблонів;

4) формування групи редакторів і рецензентів, відповідальних за окремі тематичні напрями;

5) інтегрування “Української електронної енциклопедії освіти” з іншими сервісами інформаційно-освітнього середовища НАПН України;

6) інтеграція на сторінках “Української електронної енциклопедії освіти” супровідного мультимедійного контенту: зображення, фотогалереї, таблиці, відео, аудіо, графіки, діаграми, формули, програмний код, QR-коди, цитати, вірші та ноти;

7) розширення функціональності сайту “Української електронної енциклопедії освіти” для осіб з вадами зору та слуху (темна тема оформлення, збільшення шрифту, аудіоозвучування);

8) забезпечення додаткової оперативної комунікації з читачами за допомогою вебформи зворотного зв'язку;

9) реалізація багатомовного інтерфейсу, додання іншомовного контенту та інтеграції “Української електронної енциклопедії освіти” з іншими вікіпроектами;

10) організація зберігання наукового контенту у відкритих архівах та його включення до каталогів провідних бібліотек;

11) узгодження механізму координації й підтримки комунікації із ЗВО та установами НАПН України;

12) надання “Українській електронній енциклопедії освіти” характеристик, важливих для системи “людина-техніка-середовище”: опанованість, обслуговуваність, керованість, життєздатність і життєстійкість;

13) популяризація “Української електронної енциклопедії освіти” у соціальних і професійних електронних мережах.

Внутрішні організаційно-педагогічні умови:

1) розроблення методичних рекомендацій із використання “Української електронної енциклопедії освіти” та наповнення сайту відповідними організаційно-інструктивними матеріалами;

2) створення рекомендації для наукових працівників щодо адміністрування і рецензування енциклопедичних статей на інтернет-платформі “Українська електронна енциклопедія освіти”;

3) укладення монографії та методичного посібника для підвищення кваліфікації наукових та науково-педагогічних працівників щодо використання веборієнтованих енциклопедій у науково-педагогічній діяльності;

4) розроблення теми “Веборієнтовані енциклопедії у науково-педагогічній діяльності” у межах дисципліни “Академічне письмо” освітньо-наукової програми підготовки докторів філософії за спеціалізацією “Інформаційно-комунікаційні технології в освіті”.

Слід зауважити, що зовнішні організаційно-педагогічні умови стосуються проектування “Української електронної енциклопедії освіти”, а внутрішні – її використання у науково-педагогічній діяльності, адже спрямовані на конкретних користувачів цієї інтернет-платформи.

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Результати наукового пошуку дозволили зробити висновок, що практика визначення організаційно-педагогічних умов породжена не лише традиціями радянської педагогіки, що відтворювала панівну на той час ідеологію, а й психологічною теорією соціальної поведінки, розробленою американським психологом Б. Скіннером. Провідна ідея про те, що поведінка людини може бути змінена за допомогою стимулів (позитивного або негативного підкріплення), слугує належним теоретичним підґрунтям, адже відтворює суть формувальної сили, яку має оточення на людину.

У структурі понятійного апарату конструкту “організаційно-педагогічні умови” виокремлено концепти: “умова”, “педагогічна умова”, “організація” та проаналізовано їхні дефініції.

Запропоновано визначати “організаційно-педагогічні умови” як сукупність спеціально створених обставин досліджуваного процесу (досліджуваної готовності / компетентності), що забезпечують управління цим процесом (феноменом), як певної системи, що відбиває авторське бачення внутрішньої упорядкованості та узгодженої

взаємодії між усіма її складовими частинами і підсистемами, спрямованої на досягнення бажаної мети.

Встановлено, що основними властивостями цього педагогічного конструкту є: кількість, необхідність і достатність, а також їх поділ на внутрішні та зовнішні. Для визначення сукупності організаційно-педагогічних умов у контексті конкретного педагогічного дослідження доцільним є поєднання таких методів, як аналіз літературних джерел та експертне оцінювання ранжуванням.

Узагальнення вітчизняного досвіду проектування і використання веборієнтованих енциклопедій дозволило визначити сукупність 17 необхідних та достатніх організаційно-педагогічних умов цього процесу. Зокрема, 13 зовнішніх, що стосуються проектування “Української електронної енциклопедії освіти”, і 4 внутрішніх, що сприяють використанню цієї інтернет-платформи користувачами у науково-педагогічній діяльності.

Перспективним **напрямом подальших наукових розвідок** вбачається експертне оцінювання вказаних організаційно-педагогічних умов проектування і використання веборієнтованих енциклопедій у науково-педагогічній діяльності.

У статті відображено результати, які отримали автори під час наукового дослідження, що здійснює відділ цифрової трансформації НАПН України Інституту цифровізації освіти НАПН України, “Проектування і технологічне забезпечення функціонування відкритої Інтернет-платформи “Українська електронна енциклопедія освіти”” (ДР № 0121U108134, 2021–2023 рр.).

Список використаних джерел

1. Єжова О. О. Сутність організаційно-педагогічних умов педагогічного процесу. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Психолого-педагогічні науки*. 2014. № 3. С. 39–43.
2. Литвин А. В. Методологічні засади поняття “педагогічні умови”. Львів : СПОЛОМ, 2014. 76 с.
3. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття “педагогічні умови”. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43–63.

-
4. Хриков Є. М. Педагогічні умови в структурі наукового знання. *Шлях освіти*. 2011. № 2. С. 11–15.
 5. Шмоніна Т. А., Глухов І. Г. Сучасні підходи до розуміння поняття “педагогічні умови”. *Педагогічні науки*. 2011. Вип. 59. С. 65–69.
 6. Butler-Bowdon T. 50 Psychology Classics: Who We Are, How We Think, What We Do: Insight and Inspiration from 50 Key Books. Boston : Nicholas Brealey Publishing, 2016. 312 p.
 7. Skinner B. F. The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis. Cambridge, USA : B. F. Skinner Foundation, 2019. 457 p.
 8. Філософський енциклопедичний словник / за ред. В. І. Шинкарука. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
 9. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусела. Київ, Ірпінь : ВТФ-Перун, 2009. 1736 с.
 10. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенова. Одеса : Пальміра, 2006. 272 с.
 11. Флегонтова Н. М. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів до організації культурного дозвілля школярів на основі маркетингового підходу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2010. 24 с.
 12. Словник психолого-педагогічних термінів і понять / за ред. Ю. В. Бугана, В. І. Урупського. Тернопіль : Астон, 2001. 176 с.
 13. Енциклопедія освіти / за ред. В. Г. Кременя. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
 14. Мельніченко В. В. Система організаційно-педагогічних умов управління професійно-технічним училищем сільськогосподарського профілю в соціології освіти. *Наукові праці*. 2002. Вип. 7. Т. 20. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2002_7/7-12.pdf (дата звернення 20.07.2023)
 15. Вдовичин Т. Я. Обґрунтування організаційно-педагогічних умов для забезпечення навчального процесу майбутніх фахівців у педагогічному університеті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2013. Вип. 34. С. 225–229.
 16. Ліба О. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів початкових класів до використання інноваційних технологій навчання математики молодших школярів. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 69(2). С. 81–85.
 17. Бирка М. Ф. Теорія і практика професійного розвитку вчителів природничо-математичних дисциплін у післядипломній освіті : монографія. Чернівці : Технодрук, 2015. 440 с.

18. Грабовецький Б. Є. Методи експертних оцінок: теорія, методологія, напрямки використання. Вінниця : ВНТУ, 2010. 171 с.

19. Лупаренко Л. А. Еволюція відкритих електронних науково-освітніх систем і їх використання у вітчизняному освітньому просторі. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2021. № 2(25). С. 236–272. URL: <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/775> DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v25i2.775> (дата звернення 20.07.2023)

20. Биков В. Ю., Лупаренко Л. А. Програмно-функціональні аспекти створення й підтримки українських онлайн ресурсів енциклопедичного призначення. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2023. Т. 95. № 3, С. 162–182.

21. Лупаренко Л. А. Моделювання структури “Української електронної енциклопедії освіти”. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Педагогічні науки*. 2023. Т. 33. № 2.

22. Биков В. Ю., Буров О. Ю., Гуржій А. М., Лупаренко Л. А., Пінчук О. П., Яцишин А. В. Концептуальні засади створення “Української електронної енциклопедії освіти”. *Фізико-математична освіта*. 2022. Т. 36. № 4. С. 7–15. URL: <https://fmo-journal.org/index.php/fmo/article/view/199> (дата звернення 20.07.2023)

Byrka M., Luparenko L. THE ESSENCE, PROPERTIES AND METHODS OF DETERMINING THE CONSTRUCT “ORGANIZATIONAL AND PEDAGOGICAL CONDITIONS” FOR THE WEB-ORIENTED ENCYCLOPEDIAS USE

The article provides a theoretical justification of the organizational and pedagogical conditions of using web-oriented encyclopedias, in particular the “Ukrainian electronic encyclopedia of education”, which is being developed at the Institute of Digitalization of Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. The concept of “organizational and pedagogical conditions” is proposed to be considered as a set of specially created circumstances of the researched process (researched readiness), which ensure the management of this process (phenomenon), as a certain system that reflects the author’s vision of internal orderliness and coordinated interaction between all its constituent parts and subsystems aimed at achieving the desired goal.

The psychological theory of social behavior of the American psychologist B. Skinner can serve as a proper theoretical basis for the studied pedagogical construct, which is based on the idea that human behavior can be mod-

ified (changed) with the help of a stimulus (a series of stimuli) that follows the desired behavior and increases its probability I will repeat in the future. The authors analyzed the concepts “condition”, “pedagogical condition”, and “organization” as well as clarified their definitions. To determine the set of organizational and pedagogical conditions in the context of any pedagogical research, a combination of such methods as the analysis of literary sources and expert evaluation by ranking is proposed. It was established that the main properties of this construct are the number, necessity, and sufficiency of conditions, as well as their division into internal and external. The generalization of the domestic experience of designing and using web-oriented encyclopedias made it possible to determine a set of 17 necessary and sufficient organizational and pedagogical conditions for this process. In particular, 13 external ones related to the design of the “Ukrainian Electronic Encyclopedia of Education” and 4 internal ones, contribute to the use of this Internet platform by users in scientific and pedagogical activities.

Keywords: condition; pedagogical condition; organization; organizational and pedagogical conditions; web-oriented encyclopedias.

References

1. Iezhova O. O. (2014). *Sutnist orhanizatsiino-pedahohichnykh umov pedahohichnoho protsesu* [The essence of organizational and pedagogical conditions of the pedagogical process]. *Naukovi zapysky. Psykholoho-pedahohichni nauky*, no. 3, pp. 39–43. [in Ukrainian]
2. Lytvyn A. V. (2014). *Metodolohichni zasady poniattia “pedahohichni umovy”* [Methodological foundations of the concept of “pedagogical conditions”]. Lviv : SPOLOM. [in Ukrainian]
3. Lytvyn A., Matseiko O. (2013). *Metodolohichni zasady poniattia “pedahohichni umovy”* [Methodological principles of the concept of “pedagogical conditions”]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity*, no. 4, pp. 43–63. [in Ukrainian]
4. Khrykov Ye. M. (2011). *Pedahohichni umovy v strukturi naukovoho znannia* [Pedagogical conditions in the structure of scientific knowledge]. *Shliakh osvity*, no. 2, pp. 11–15. [in Ukrainian]
5. Shmonina T. A., Hlukhov I. H. (2011). *Suchasni pidkhody do rozuminnia poniattia “pedahohichni umovy”* [Modern approaches to understanding the concept of “pedagogical conditions”]. *Pedahohichni nauky*, no. 59, pp. 65–69. [in Ukrainian]

-
6. Butler-Bowdon T. (2016). 50 *Psychology Classics: Who We Are, How We Think, What We Do: Insight and Inspiration from 50 Key Books*. Boston : Nicholas Brealey Publishing. [in English]
 7. Skinner B. F. (2019). *The Behavior of Organisms: An Experimental Analysis*. Cambridge, USA : B. F. Skinner Foundation. [in English]
 8. Shynkaruk V. I. (2002). *Filosofskiy entsyklopedychniy slovnyk* [Philosophical encyclopedic dictionary]. Kyiv : Abrys. [in Ukrainian]
 9. Busel V. T. (2009). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv, Irpin : VTF-Perun. [in Ukrainian]
 10. Semenova A. V. (2006). *Slovnyk-dovidnyk z profesiinoi pedahohiky* [Dictionary-handbook of professional pedagogy]. Odesa : Palmira. [in Ukrainian]
 11. Flehontova N. M. (2010). *Pedahohichni umovy pidhotovky maibutnikh uchyteliv do orhanizatsii kulturnoho dozvillia shkoliariv na osnovi marketynhovooho pidkhodu* [Pedagogical conditions for training future teachers for the organization of schoolchildren's cultural leisure time based on the marketing approach]. Master's thesis. Kyiv : In-t ped. osvity i osvity doroslykh NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]
 12. Buhan Yu. V., Urupskiy V. I. (2001). *Slovnyk psykholoho-pedahohichnykh terminiv i poniat* [Dictionary of psychological and pedagogical terms and concepts]. Ternopil : Aston. [in Ukrainian]
 13. Kremenya V. H. (2008). *Entsyklopediia osvity* [Encyclopedia of education]. Kyiv : Yurinkom Inter. [in Ukrainian]
 14. Melnichenko V. V. (2002). *Systema orhanizatsiino-pedahohichnykh umov upravlinnia profesiino-tekhnichnym uchylshchem silskohospodarskoho profilu v sotsiolohii osvity* [The system of organizational and pedagogical conditions of management of a vocational technical school of an agricultural profile in the sociology of education]. *Naukovi pratsi*, no. 7 (20). Retrieved from: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Npchdu/Pedagogics/2002_7/7-12.pdf (accessed 20 July 2023). [in Ukrainian]
 15. Vdovychyn T. Ya. (2013). *Obgruntuvannia orhanizatsiino-pedahohichnykh umov dlia zabezpechennia navchalnoho protsesu maibutnikh fakhivtsiv u pedahohichnomu universyteti* [Justification of organizational and pedagogical conditions to ensure the educational process of future specialists in a pedagogical university]. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*, no. 34, pp. 225–229. [in Ukrainian]
 16. Liba O. (2016). *Pedahohichni umovy formuvannia hotovnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv do vykorystannia innovatsiinykh tekhnolohii navchan-*

nia matematyky molodshykh shkoliariv [Pedagogical conditions for the formation of the readiness of future primary school teachers to use innovative technologies for teaching mathematics to younger schoolchildren]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Pedahohichni nauky*, no. 69(2), pp. 81–85. [in Ukrainian]

17. Byrka M. F. (2015). *Teoriia i praktyka profesiinoho rozvytku vchyteliv pryrodnycho-matematychnykh dystsyplin u pisladyplomnii osviti* [Theory and practice of professional development of teachers of natural and mathematical disciplines in postgraduate education]. Chernivtsi : Tekhnodruk. [in Ukrainian]

18. Hrabovetskyi B. Ye. (2010). *Metody ekspertnykh otsinok: teoriia, metodolohiia, napriamky vykorystannia* [Methods of expert evaluations: theory, methodology, directions of use]. Vinnytsia : VNTU. [in Ukrainian]

19. Luparenko L. A. (2021). *Evolutsiia vidkrytykh elektronnykh nauково-osvitnikh system i yikh vykorystannia u vitchyznianomu osvitnomu prostori* [Evolution of open electronic scientific and educational systems and their use in the domestic educational space]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: pedahohichni nauky*, no. 2(25), pp. 236–272. Retrieved from : <http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/775>. DOI: <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v25i2.775> (accessed 20 July 2023). [in Ukrainian]

20. Bykov V. Yu., Luparenko L. A. (2023). *Prohramno-funktionalni aspekty stvorennia y pidtrymky ukrainskykh onlain resursiv entsyklopedychnoho pryznachennia* [Software and Functional Aspects of Creation and Support of Ukrainian Online Encyclopaedic Resources]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, no. 3(95), pp. 162–182. [in Ukrainian]

21. Luparenko L. A. (2023). *Modeliuvannia struktury "Ukrainskoi elektronnoi entsyklopedii osvity"* [Modeling of the Structure of the "Ukrainian Electronic Encyclopedia of Education"]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy. Serii: pedahohichni nauky*, no. 2(33). [in Ukrainian]

22. Bykov V. Yu. et al. (2022). *Kontseptualni zasady stvorennia "Ukrainskoi elektronnoi entsyklopedii osvity"* [Conceptual Principles of the Creation of the "Ukrainian Electronic Encyclopedia of Education"]. *Fyzyko-matematychna osvita*, no. 4(36), pp. 7–15. Retrieved from : <https://fmo-journal.org/index.php/fmo/article/view/199> (accessed 20 July 2023). [in Ukrainian]